

УДК 336.7

Галецька Т. І.,

кандидат економічних наук, старший викладач Національного університету "Острозька академія"

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ В ТЕХНІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Оцінено рівень технічної оснащеності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. На базі соціологічного дослідження, проведеного автором, проаналізовано стан використання лізингу сільськогосподарськими підприємствами-лізингодержувачами НАК "Укragролізинг" у Львівській області. Виявлено чинники, що стримують розвиток агролізингу, з'ясовано можливості розширення його використання.

Ключові слова: матеріально-технічна база, основні засоби, інвестиційний процес, лізинг.

Оценен уровень технической оснащенности отечественных сельскохозяйственных предприятий. На базе социологического исследования, проведенного автором, проанализировано состояние использования лизинга сельскохозяйственными предприятиями-лизингодателями НАК "Укragролізинг" во Львовской области. Выявлены факторы, сдерживающие развитие агролізинга, выяснены возможности расширения его использования.

Ключевые слова: материально-техническая база, основные средства, инвестиционный процесс, лизинг.

The level of technical equipment of local farmers has been investigated. On the basis of social survey, conducted by the author, the usage of leasing by agricultural factories – lessees of the National Joint Stock Company "Ukragroleasing" in Lviv region has been analyzed. The factors that hinder the development of agricultural leasing as well as the possibilities of its wide usage have been explored in the article by the author.

Key words: physical infrastructure, fixed assets, investment process, leasing.

Постановка проблеми. Результативність функціонування сільгоспвиробника перебуває у прямій залежності від стану його матеріально-технічної бази – сукупності всіх матеріальних і технічних ресурсів, що належать сільськогосподарському підприємству, включаючи виробничі та невиробничі фонди [1, с. 6]. Саме від якості та стану ресурсів, що беруть безпосередню участь у виробничому процесі, залежать результати господарської діяльності, кількість та якість отриманої сільгосппродукції.

Внаслідок неефективного реформування сільського господарства технічна оснащеність села (яка на початку 90-х років ХХ ст. наближалася до оптимального рівня, необхідного для виробництва планових обсягів продукції) є незадовільною. Виробничий процес забезпечується, в основному, технікою, придбаною ще за радянських часів. Ступінь щорічного зносу основних засобів у десять разів перевищує їхнє оновлення. Загальновідомо, що продуктивність техніки, яка використовується понад 10 років, є майже удвічі нижчою за нову. На думку японських менеджерів, нові машини та обладнання вже через три-чотири роки потребуватимуть заміни внаслідок морального старіння [2].

У процесі ринкового реформування сільського господарства з'явився новий елемент в економічних відносинах – лізинг. Стосовно сучасного стану сільськогосподарських підприємств, лізинг правомірно розглядати як важливу форму їх підтримки. Проте масштаби використання лізингу і його роль у забезпеченні інвестиційного процесу та оновленні матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств не відповідають реальним потребам, наявним можливостям нашої економіки. Дослідження комплексу проблем, пов'язаних із використанням лізингу, пошук і обґрунтування найефективніших механізмів його застосування належать до актуальних і нагальних проблем аграрної економіки та господарської практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Специфічні особливості використання лізингових відносин у сфері АПК обґрунтовані в працях В. Андрійчука, В. Артиша, А. Беляєва, Н. Внукова, В. Іванишина, І. Горіна, О. Гудими, А. Королькова, В. Кравченко, Т. Куліша, В. Лімарьова, О. Ляхова, П. Макаренка, І. Міхаліна, О. Олійника, М. Пастернака, В. Плаксієнко, А. Прокопенко, В. Різника, О. Симакова, В. Талалаєва, Н. Танклевської та інших авторів. Проте лізинг на цьому етапі свого розвитку в Україні ще недостатньо використовується сільськогосподарськими підприємствами для оновлення застарілої техніки. Важливою умовою розвитку агролізингу є виявлення чинників, що стримують розширення його використання.

Мета дослідження. Метою статті є з'ясування стану та перспектив поширення лізингу в сільськогосподарських підприємствах, виявлення чинників, що впливають на його розвиток.

Виклад основного матеріалу. Забезпеченість основною сільськогосподарською технікою вітчизняних аграрних підприємств на сьогодні знаходиться на критичному рівні. Вона становить лише 45-65% від розрахункової технологічної потреби. Із наявного парку сільськогосподарських машин майже 95% експлуатуються поза амортизаційними строками. Дві третини машинно-тракторного парку становить

техніка віком 20 і більше років. За останні десять років практично вдвічі скоротився парк кормо- та зернозбиральних комбайнів, на третину – парк тракторів [3]. Низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва призвів до ситуації, коли фактичні показники використання техніки перевищують не тільки нормативи, а й у п'ять-десять разів аналогічні показники розвинутих країн.

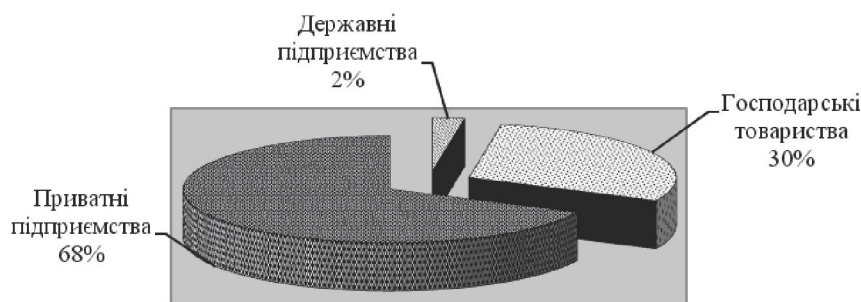
Збільшення навантаження на одиницю сільгосптехніки пришвидшує її фізичне зношення, подовжує терміни виконання сільгоспробіт, призводить до втрат врожаю, збільшує собівартість вирощеної продукції і зменшує прибутки підприємств. У результаті незадовільне фінансове становище господарюючих суб'єктів унеможливує фінансування інвестиційних проєктів.

Відтворення матеріально-технічної бази сільгоспідприємств потребує потужного інвестування. У роки незалежності інвестиційні процеси в національній економіці, у т. ч. й у сільському господарстві України, зазнали значного уповільнення. Відтворення матеріально-технічної бази аграрного виробництва до рівня технологічної потреби в найближчі десять років вимагає в середньому щороку інвестувати на придбання технічних засобів від 22 до 28 млрд грн [4, с. 38].

В умовах хронічного дефіциту власних коштів для сільгоспвиробників життєво важливим є залучення зовнішнього фінансування. Традиційно головними постачальниками фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання вважаються банки. Однак залучення банківського фінансування аграрними підприємствами стало практично неможливим через слабе фінансове становище сільськогосподарських підприємств і відсутність ліквідної застави внаслідок зношеності основних засобів, низької якості виготовленої продукції. Іноземних інвесторів українське село відлякує не лише специфічними для сільського господарства ризиками, але й нестабільністю економічної та політичної ситуації, недосконалістю правової системи. Окрім іноземних інвестицій підприємства можуть залучати зовнішні фінансові ресурси у вигляді емісії цінних паперів. Проте у зв'язку з нерозвиненістю вітчизняного фондового ринку це джерело фінансових ресурсів практично не використовується.

Традиційні джерела фінансування інвестиційної діяльності у вітчизняному сільському господарстві виявилася неефективними. Тому необхідним є застосування альтернативних інструментів, одним із яких є лізинг. Однак переваги лізингового фінансування ще недостатньо оцінені в Україні. Це підтверджує проведене автором соціологічне опитування серед власників, менеджерів та спеціалістів сільськогосподарських підприємств-лізингодержувачів Львівської філії НАК "Укראгролізинг". Анкетуванням було охоплено 81 сільськогосподарське підприємство у 16 районах Львівської області та м. Львові, а саме: Бродівському районі – 8, Буському – 6, Городоцькому – 1, Дрогобицькому – 7, Жидачівському – 1, Жовківському – 9, Золочівському – 2, Кам'янка-Бузькому – 12, Мостиському – 3, Перемишлянському – 2, Радеківському – 4, Самбірському – 7, Сокальському – 9, Старосамбірському – 1, Стрийському – 4, Яворівському – 2, м. Львові – 3.

Більшість лізингоотримувачів (67,9%) становлять приватні підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл досліджуваних сільськогосподарських підприємств-лізингодержувачів НАК "Укראгролізинг" за організаційно-правовими формами господарювання*

*Джерело: складено автором за результатами дослідження

Основними лізингодержувачами НАК "Укראгролізинг" є середні за площею сільськогосподарських угідь підприємства. Серед них 32% підприємств мають до 100 га, 52% – обробляють 101-1000 га та 16% використовують понад 1000 га. Більшість сільгосптоваровиробників (69%) займається виробництвом продукції рослинництва, 23% поєднують рослинництво з тваринництвом і тільки 8% є вузькоспеціалізованими, займаючись вирощуванням лише великої рогатої худоби та свинарством.

Середній рівень рентабельності реалізації продукції сільського господарства по Львівській області становив 34%. Водночас найбільший попит на лізингові послуги сформувався серед підприємств, рівень рентабельності яких коливався від 15,1% до 30%. До таких сільгосптоваровиробників належало 62% лізингодержувачів. Можливістю оновити технічну базу через НАК "Укראгролізинг" скористали-

ся і низькорентабельні підприємства. Таких було 21%. Найменшу частку становили високорентабельні підприємства (17%).

Серед загальної кількості респондентів 58% були власниками сільськогосподарських підприємств, 31% – менеджерами та 11% – спеціалістами. Серед учасників опитування домінувало старше покоління людей віком понад 50 років (49% респондентів), а також середнього віку (42% респондентів). Молоді, як й очікувалося, виявилось найменше – тільки 9%. Працівники підприємств, що досліджувалися, мали високий освітній рівень. Так, 65% респондентів мали вищу освіту (з них 4% незакінчену вищу), 23% отримали спеціальну і лише 12% середню.

Опитування виявило відсутність чіткого розуміння економічної сутності лізингу. Ототожнювали лізинг із орендою 38% респондентів, із кредитом – 27%, інвестиціями – 16%, підприємницькою діяльністю – 11% і 8% вважали, що це форма купівлі-продажу майна. Більшості учасників опитування (69%) були відомі лише фінансовий та оперативний лізинг. Ще 9% респондентів згадало про прямий лізинг, 8% – непрямий, 6% – внутрішній, 5% – зовнішній і 3% – про грошовий.

Більшість опитаних (74%) надавала лізингу пріоритетне значення у відтворенні технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. 19% відводило лізингу посереднє значення і 7% – незначне. Основні переваги лізингу (не відволікання значних коштів і спрямування їх на інші цілі) зазначило 39% респондентів. Вірогідність ефективного та оперативного вирішення питання матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу через лізинг майна підкреслило 18% опитаних. 17% респондентів пов'язували з ним можливість розширення використання нових прогресивних та високоефективних техніки і технологій. Невелика кількість аграріїв (18%) пов'язувала переваги лізингу із запобіганням процесу морального старіння обладнання та можливістю виплати лізингових платежів продукцією, виготовленою за допомогою взятих у лізинг основних засобів виробництва. Тільки 8% учасників анкетування вбачали у ньому інструмент зміцнення свого фінансово-економічного становища.

На питання “Хто може скористатися лізингом?” 40% анкетованих відповіли, що ця можливість є у фінансово стійких підприємств і 11% зазначило таку нагоду для підприємств із скрутним економічним становищем. 49% учасників опитування підкреслило, що лізинг може бути доступним і для підприємств, які відчувають брак фінансових ресурсів.

Однак лише 16% респондентів скористалися послугами приватних лізингових компаній. Решті 84% опитаних завадили це зробити високі відсоткові ставки (49% респондентів зазначило цей пункт), вимога додаткового забезпечення (37%), малий термін дії договору (8%) та жорсткі графіки лізингових платежів (6%) (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники, що негативно вплинули на можливість сільськогосподарських підприємств придбати основні засоби через приватні лізингові компанії*

Чинник	Питома вага підприємств, що зазначили цей критерій, %
Високі відсоткові ставки	49
Вимога додаткового забезпечення	37
Малий термін дії договору	8
Жорсткі графіки лізингових платежів	6

*Джерело: складено автором за результатами дослідження

У 38% опитаних виникали труднощі зі сплатою лізингових платежів. З них 33% вказало на низький рівень цін на вирощену продукцію; 42% – на природні чинники; 25% – на несвоєчасність розрахунків покупців за отриману продукцію.

Усі лізингодержувачі намагалися оцінити ефективність лізингової операції. Більшість респондентів (76%) обмежилася порівнянням загальної вартості лізингової операції з альтернативними її варіантами та обчисленням у відповідності до них рівня здорожчання техніки. Лише незначна частина опитаних зазначили, що проводили розрахунок показників терміну окупності витрат та рівня рентабельності (9%). Жоден із респондентів не розраховував показника чистої приведеної вартості, хоча саме він надає можливість проаналізувати витрати на впровадження інвестицій та порівняти їх із очікуваними грошовими надходженнями з врахуванням чинника часу. Не враховується також величина податкового щита.

Із посиленням глобалізаційних процесів відбувається зростання рівня трансакційних витрат, які, за оцінками науковців, часто становлять половину вартості кінцевої продукції [5, с. 84-85]. Деякі дослідники для зручності розподіляють їх на трансакційні витрати мікро– та макросередовища [6]. Домінуюча частина респондентів вказала на існування досить високого рівня трансакційних витрат, пов'язаних

із проведенням лізингової операції. Респонденти оцінюють трансакційні витрати мікросередовища (витрати на аналіз лізингового ринку та вибір лізингодавця; витрати на підготовку, укладання та оформлення договору лізингу; втрати через невиконання партнерами умов угоди) на рівні 5-15% вартості предмета лізингу. Оцінити ж трансакційні витрати макросередовища (втрати через зміну економічних умов господарювання, недосконалість та суперечливість чинного законодавства, відсутність спеціалістів високої кваліфікації тощо) значно важче. На думку опитаних, вони можуть становити до 20-40% від вартості предмета лізингу.

Серед основних чинників, що перешкоджають розвитку лізингу в Україні, названо політичну та економічну нестабільність (зазначило 52% опитаних), високі відсоткові ставки (17%), недосконалість і неадекватність нормативно-правової бази (11%) та недостатність інформації про лізинг (9%). Розширенню використання лізингу, на думку сільгоспвиробників, найбільше сприяла б цільова державна підтримка сільськогосподарських лізингодержувачів, розробка і запровадження комплексної аграрної політики.

Висновки. Агролізинг в Україні, як і лізингові послуги загалом, перебувають на етапі формування і мають значні перспективи для динамічного росту. Основними чинниками, що стримують розвиток лізингу в сільському господарстві України, є: нестабільна макроекономічна ситуація і недостатня увага держави до проблем аграрного виробництва; висока вартість лізингових послуг внаслідок обмеженості доступу лізингодавців до дешевих фінансових ресурсів; низька кредитоспроможність сільгосппідприємств; обмеженість кола об'єктів заставних операцій через недостатній розвиток земельного ринку; низький рівень якості вітчизняної техніки та орієнтація високорентабельних підприємств на закупівлю імпоротної сільськогосподарської техніки й обладнання, недостатня інформованість значної частини спеціалістів і менеджерів сільськогосподарських підприємств щодо можливостей і переваг лізингу. Необхідно активізувати діяльність НАК "Украгролізинг" у цьому напрямі. Складність комплексу проблем, пов'язаних зі становленням і розвитком лізингу (техніко-економічних, фінансових, організаційних, правових тощо), вимагає застосування системного підходу до їх вирішення. Назрілою є потреба в розробці ґрунтовної концепції вдосконалення ринку лізингових послуг у сфері АПК та створення і реалізації на її основі спеціальної державної програми розвитку лізингу в цій сфері.

Література:

1. Джурина Ю. І. Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств України : значення, стан та перспективи розвитку / Ю. І. Джурина // Агроінком. – 2006. – № 3-4. – С. 5-7.
2. Внукова Н. Мир лізинга / Н. Внукова, О. Ольховиков. – Х. : Основа, 1994. – 224 с.
3. Шпак М. Перспективи розвитку фінансового лізингу в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва / М. Шпак, Є. Ціп // Техніка і технології АПК. – 2010. – № 6 (9). – С. 6-8.
4. Проблеми реалізації технічної політики в аграрному комплексі / [Я. К. Білоусько, А. В. Бурилко, В. О. Галушко та ін.]. – К. : ІАЕ, 2007. – С. 38.
5. Прокопенко А. Л. Методологічні підходи до визначення трансакційних витрат у лізинговій діяльності / А. Л. Прокопенко // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 84-89.
6. Власенко О. П. Управління трансакційними витратами в агробізнесі : стан та перспективи / О. П. Власенко // Наука й економіка. – 2008. – № 3 (11). – С. 280-286.